MATĚJ CZINEGE

POVAHA POŽÍVACÍHO PRÁVA

KAROLINUM

Povaha požívacího práva

Matěj Czinege

———

Recenzovali: JUDr. Lucie Slavíková, Ph.D.
JUDr. Petr Bezouška, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum
Praha 2025
Redakce Veronika Ptáčková
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, 2025
© Matěj Czinege, 2025

Výzkum byl podpořen Grantovou agenturou Univerzity Karlovy (projekt č. 146524).
Tato publikace byla realizována v rámci programu základní institucionální podpory vědy a výzkumu na Univerzitě Karlově Cooperatio, vědní obor právo (law).

ISBN 978-80-246-6101-8
ISBN 978-80-246-6114-8 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Seznam zkratek 11
Poděkování 15
Předmluva 17

1. Úvod 19
1.1 Účel monografie 19
1.2 Metodologie 22

ČÁST PRVNÍ: POJEM POŽÍVACÍHO PRÁVA 27

2. Úvod k požívacímu právu 29
2.1 Požívací právo coby tradiční právní institut 29
2.2 Požívací právo pro měnící se svět 31
2.2.1 Je dnes požívací právo k něčemu? 31
2.2.2 Běžná využití požívacího práva 32
2.3 Pojetí požívacího práva 35
2.3.1 Historická pojetí 35
2.3.2 Současné pojetí 38
2.4 Požívací právo a *numerus clausus* věcných práv 42
2.4.1 Zásada *numerus clausus* a *numerus apertus* 42
2.4.2 Jednota institutu 45
2.4.3 Svébytnost požívacího práva 45
2.5 Dispozitivita a kogentnost úpravy požívacího práva 47
2.5.1 Zásada povinného typu a zásada povinného obsahu 47
2.5.2 Tzv. vnitřní a vnější vztah 53
2.6 Požívací právo jako pojem 54
2.6.1 Požívání, právo požívat a požívací právo 54
2.6.2 Skrývá se požívací právo? 55
2.6.3 Pojem *doživotní užívací právo* 56
2.7 Přiměřené použití ustanovení o závazcích 57
2.8 Srovnání s obdobnými instituty 59
2.8.1 Užívací právo 59

2.8.2 Služebnost bytu ... 63
2.8.3 Svěřenský fond ... 64
2.8.4 Svěřenství ... 64
2.8.5 Čekatelství a čekatelská práva ... 66
2.8.6 Dělené vlastnictví ... 68

3. Právní režim požívacího práva ... 71
3.1 Obecně ... 71
3.2 Požívací právo jako věcné právo ... 72
3.2.1 K systematice OZ ... 74
3.2.2 Elasticita požívacího práva ... 78
3.3 Požívací právo jako osobní služebnost ... 81
3.3.1 Obecně ... 81
3.3.2 Pojem osobních a pozemkových služebností ... 82
3.3.3 Ke zřízení osobních a pozemkových služebností vzhledem k jejich povaze ... 85
3.3.4 *Numerus clausus* u osobních služebností ... 91
3.4 Držba ... 93
3.5 Souvislost s úpravou správy cizího majetku ... 95
3.6 Prvky aktivního konání povinnou osobou u služebností ... 97
3.7 Některé aspekty požívacího práva v případě spoluvlastnictví ... 98
3.8 Požívací právo k náhradnímu předmětu ... 103

4. Omezení požívacího práva ... 105
4.1 Omezení zásadou *salva rerum substantia* ... 105
4.2 Časová omezenost ... 108
4.3 Omezení převodu a přechodu ... 110

5. Spolupožívání ... 116
5.1 K terminologii ... 116
5.2 Společenství požívacího práva ... 118
5.2.1 Obecně ... 118
5.2.2 Akrescence u požívacího práva ... 118
5.2.3 Nedělitelnost požívacího práva ... 120
5.2.4 Povaha společenství požívacího práva ... 128
5.2.5 Závěr ke společenství požívacího práva ... 133
5.3 Spolupožívání mimo společenství požívacího práva ... 133
5.3.1 Zvláštní společenství ... 133
5.3.2 Solidárně nedílné spolupožívání ... 133

5.3.3 Solidárně nedílné spolupožívání coby společenství jmění ... 136
5.4 Spolupožívání při konkurenci požívacích práv ... 140

6. Zvláštní typy požívacího práva podle předmětu ... 142
6.1 *Quasiususfructus* ... 142
6.1.1 Obecně ... 142
6.1.2 Podmínky vzniku ... 148
6.1.3 Trvání ... 151
6.1.4 Dispozitivita a kogentnost při *quasiususfructu* ... 155
6.1.5 Restituční nárok ... 157
6.2 *Ususfructus* dispoziční ... 160
6.3 Kusé požívací právo ... 163
6.4 Tzv. knihovní požívací právo ... 167
6.5 Další pojmenované typy požívacího práva ... 169

ČÁST DRUHÁ: ZŘÍZENÍ A ZÁNIK POŽÍVACÍHO PRÁVA ... 171

7. Zřízení požívacího práva ... 173
7.1 Úvod ... 173
7.1.1 Obecně k pojmu zřízení požívacího práva ... 173
7.1.2 Zřizovací tituly ... 176
7.1.3 Je výčet titulů konečný? ... 178
7.2 Ke kauze a kauzalitě při zřízení požívacího práva ... 181
7.3 K modu při zřízení požívacího práva ... 184
7.4 Zřízení služebnosti pořízením pro případ smrti ... 186
7.5 Zřízení smlouvou ... 186
7.5.1 Úvod ... 186
7.5.2 Způsob zřízení a povaha smlouvy ... 189
7.5.3 Smlouva ve prospěch třetího ... 193
7.6 Vydržení požívacího práva ... 194
7.7 Nabytí od tzv. nevlastníka ... 197
7.8 Další případy zřízení požívacího práva ... 199
7.8.1 Zřízení rozhodnutím soudu a jiných orgánů veřejné moci ... 199
7.8.2 Zřízení ze zákona ... 200
7.8.3 Zřízení rozdělením nemovité věci? ... 200

8. Zánik požívacího práva ... 202
8.1 Obecně k zániku ... 202
8.2 Promlčení ... 206

8.2.1 Zánik požívacího práva promlčením podle judikatury NS ... 210
8.2.2 Zákonně konformní zánik promlčeného požívacího práva ... 212
8.2.3 *Usucapio libertatis* požívacího práva ... 215
8.3 Zánik *ex lege* ... 220
8.3.1 Obecně ... 220
8.3.2 Zánik podle § 1107 OZ ... 221
8.3.3 Zánik podle § 1152 OZ ... 222
8.3.4 Zánik podle § 11 odst. 15 PUZ ... 223
8.4 Zánik splynutím ... 224
8.4.1 Obecně ke splynutí ... 224
8.4.2 Zánik splynutím vydržením ... 227
8.4.3 (Ne)splynutí při spoluvlastnictví ... 228
8.5 Zánik vzdáním se práva ... 229
8.6 Zánik dohodou ... 234
8.7 Zánik rozhodnutím soudu ... 235
8.7.1 Zánik podle § 1299 odst. 2 OZ ... 235
8.7.2 Zánik podle § 2000 odst. 1 OZ ... 236
8.8 Zánik *rei mutatione* ... 237
8.8.1 Obecně ... 237
8.8.2 Zánik věci ... 238
8.9 Další důvody zániku ... 240
8.9.1 Zánik na základě rozvazovací podmínky a uplynutí doby ... 240
8.9.2 Zánik smrtí oprávněné osoby nebo zánikem oprávněné právnické osoby ... 242
8.9.3 Zánik v případě fiduciárního zajištění a zajišťovacího požívacího práva ... 243
8.9.4 Zánik v exekuci a insolvenci ... 244
8.9.5 Zánik zánikem dluhu ... 244
8.10 Vyloučení zániku opuštěním ... 244

ČÁST TŘETÍ: ZVLÁŠTNÍ PŘÍPADY POŽÍVACÍHO PRÁVA ... 247

9. Zajišťovací institut ... 249
9.1 Požívací právo jako antichretická dohoda ... 251
9.2 Zajišťovací požívací právo ... 253
9.2.1 Obecné úvahy ... 253
9.2.2 Podobnost se zajišťovacím převodem práva ... 254

10. Požívací právo jako předmět vkladu **256**
10.1 Předmět vkladu do společnosti **256**
10.2 Předmět vkladu do tiché společnosti **259**

11. Požívací právo v dědickém právu **261**
11.1 Dědičné požívací právo **261**
11.1.1 Pojem dědičného požívacího práva **262**
11.1.2 Dědičný *quasiususfructus* **268**
11.1.3 Dědičné požívací právo nepravé **269**
11.2 Požívací právo a úprava dědického práva **270**
11.3 Omezení předního dědice při fideikomisární substituci **271**

12. Požívací právo stavebníka k pozemku **273**

13. Požívací právo k jinému věcnému právu **274**

14. Požívací právo svědčící vlastníkovi **276**

15. Požívací právo k věci opuštěné **280**

Bibliografie **283**
Literatura **283**
Soudní rozhodnutí **295**
Ústavní soud ČR **295**
Nejvyšší soud ČR **296**
Nejvyšší soud ČSR (a protektorátní NS) **297**
Nižší soudy **298**
Oberster Gerichtshof (předlitavský i rakouský) **298**
Bundesgerichtshof **298**
Tribunal Supremo **298**
Cour de cassation (francouzský) **298**
Nižší cizí soudy **299**
Věcný rejstřík **300**

SEZNAM ZKRATEK[1]

ABGB	JGS Nr. 946/1811, *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*, dále také *rakouský občanský zákoník*
ang.	anglicky
at.	rakouská němčina
BGB	*Bürgerliches Gesetzbuch*, RGBl. S. 195, dále také *německý občanský zákoník*
BGH	*Bundesgerichtshof*
C. civ. (pt)	*Código civil*, Decreto-Lei n.º 47344, dále také *portugalský občanský zákoník*
c. k. nejvyšší soud	*Oberster Gerichts- und Kassationshof*
C. c. Q.	*Code civil du Québec*, SQ 1991, c. 64, dále také *quebecký občanský zákoník*
C. civ. (fr)	*Code civil des Français*, dále také *francouzský občanský zákoník*
CC(es)	Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el *Código Civil*, dále také *španělský občanský zákoník*
CC(it)	*Codice civile*, testo del Regio Decreto 16 marzo 1942, n. 262, dále také *italský občanský zákoník*
DCFR	*Draft Common Frame of Reference*
de.	německá němčina
DZ(OZ)	důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku, sněmovní tisk č. 362/0, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 6. volební období, 26. května 2011

1 Níže uvedené předpisy jsou v předkládaném díle vždy uváděny ve znění k 1. lednu 2024, není-li dále stanoveno jinak anebo nevyplývá-li z povahy věci znění k jinému datu. V této monografii uvádím i rozhodnutí zahraničních soudů. Vzhledem k tomu, že se jedná často o rozhodnutí nejvyšších soudů v dané jurisdikci, bylo třeba jednoduše rozlišit, o který nejvyšší soud se jedná. Z tohoto důvodu v práci tyto nejvyšší soudy uvádím v původním jazyce a originálním označením; tímto je tak možné rozlišit i nejvyšší soudy v německy hovořících zemích.

EŘ	zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů
es.	španělsky
eWpG	Gesetz über elektronische Wertpapiere vom 3. Juni 2021, BGBl. I S. 1423, dále také *německý zákon o elektronických cenných papírech*
EZ	zákon č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích a o změně některých zákonů (energetický zákon)
fr.	francouzsky
it.	italsky
IZ	zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)
KatZ	zákon č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí, dále také *katastrální zákon*
navrOZ	Návrh nového občanského zákoníku z roku 2005[2]
NS	Nejvyšší soud
NStZ	zákon č. 283/2021 Sb., stavební zákon, dále také *nový stavební zákon*
obč. zák.	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, dále také *třetí občanský zákoník*[3]
OGH	*Oberste Gerichtshof*
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
OVG	*Oberverwaltungsgericht*
OZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dále také pouze *občanský zákoník*
OZO	císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský,[4] dále také pouze *obecný zákoník občanský*
pt.	portugalsky
PUZ	zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech a o změně zákona

2 Paragrafované znění je mj. zveřejněno na internetových stránkách České advokátní komory (https://www.cak.cz/assets/files/550/OZ-konsolidovan__verze.pdf) nebo na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti ČR, které se věnují rekodifikaci (http://obcanskyzakonik.justice.cz/).

3 Běžně v knize používám zkratku obč. zák., avšak v některých případech používám také pojem *třetí občanský zákoník*. Tento pojem není sice zaužívaný, avšak chtěl jsem se vyhnout pojmenování starý občanský zákoník pro chybějící opozitum: „nový" občanský zákoník pojmenovávám běžně pouze jako občanský zákoník bez přívlastku. Proto jsem se rozhodl na příhodných místech použít k rozlišení předchozího občanského zákoníku raději jeho pořadí mezi občanskými zákoníky, počítáno od OZO.

4 Znění českého překladu zákona v online aplikaci nakladatelství C. H. Beck beck-online.cz.

	č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku
RejZ	zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob a o evidenci svěřenských fondů, dále také *rejstříkový zákon*
sch.	švýcarská němčina
SStZ	zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), dále také *starý stavební zákon*
střed. obč. zák.	zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, dále také *střední občanský zákoník*
subOZ	návrh právní úpravy věcných práv subkomitétu pro revizi občanského zákoníku z roku 1923[5]
TS	*Tribunal Supremo*
VlnOZ	vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, sněmovní tisk č. 844, VI. volební období, 1937; senátní tisk č. 425, VI. volební období, 1937[6]
ZGB	*Schweizerisches Zivilgesetzbuch*, SR 210, také *švýcarský občanský zákoník*
ZISIF	zákon č. 240/2013 Sb., o investičních společnostech a investičních fondech
ZMS	zákon č. 219/2000 Sb., o majetku ČR a jejím vystupování v právních vztazích
ZOK	zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích
ZoV	zákon č. 184/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě (zákon o vyvlastnění)
ZPKT	zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu

5 Celý návrh s důvodovou zprávou je otištěn v Miloslav Stieber (ed.): *Věcné právo. Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*, Praha: Nákladem ministerstva spravedlnosti 1923.

6 Pokud není uvedeno jinak, jedná se o znění návrhu předloženého vládou před projednáním v komorách Národního shromáždění ČSR a jejich výborech. Senátní i sněmovní tisky jsou totožné, byly předloženy oběma komorám zároveň v témže znění.

PODĚKOVÁNÍ

Jako prvnímu bych chtěl poděkovat svému školiteli prof. JUDr. PhDr. Janu Wintrovi, Ph.D., za jeho pomoc a oporu; ostatně právě díky němu mohu tuto knihu vydat. Také bych chtěl poděkovat prof. JUDr. PhDr. Davidu Elischerovi, Ph.D., vedoucímu katedry občanského práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy, za jeho pomoc a sympatie při psaní této knihy.

Bez JUDr. Lucie Slavíkové, Ph.D., bych na této knize nikdy nebyl začal pracovat. Musím jí proto poděkovat za to, že mě přivedla k tématu požívacího práva, kterému se od té doby střídavě věnuji.

Další díky patří prof. PhDr. Blance Říchové, CSc., která mě sice vedla k politologii, a nikoliv k právu, ale díky níž jsem našel zalíbení v akademii a ve vědecké práci.

Dovolte mi také poděkovat recenzentům za jejich cenné připomínky k textu, které napomohly k jeho zlepšení.

Na závěr bych chtěl věnovat své díky svým nejbližším přátelům a rodině, kteří sice netuší, o čem je tato kniha (u čehož pochopitelně zůstane, neboť ji do rukou sice vezmou, ale číst ji nebudou), ale kteří mě povzbuzují a podporují. Jmenovitě bych chtěl takto poděkovat Ing. Jaroslavu Janošovi, Kateřině Kopřivové, Mgr. Natálii Jánské a samozřejmě mému nejdražšímu Matěji Šimandlovi, svým rodičům a babičkám, kteří byli ochotni vyslechnout moje povzdechy nad nedostatečným postupem v mé práci nejčastěji.

PŘEDMLUVA

S posledním úderem zvonů v noci na 1. ledna 2024, kdy po celé zemi dozněla poslední zpívaná slova oslavující svérázné Nuselské údolí, kterým dodnes protéká (spíše dnes stojatá) hučící voda tam, kde se dřív rozléhaly lučiny a kde tento zurčivý tok obklopovaly bory, na něž lze dodnes z Nuselského mostu shlédnout, otočil jsem se na Matěje a připomněl jsem mu, že je to přesně deset let od nabytí účinnosti nového občanského zákoníku. Jsem přesvědčen, že takových scén muselo být po celé zemi mnoho. Rok 2024 uplynul v duchu oslav deseti let, která uběhla od rekodifikace civilního práva, ostatně sám jsem se jedné z narozeninových oslav zúčastnil se svým příspěvkem.

Sám jsem při rekodifikaci chyběl, protože v době přijetí občanského zákoníku jsem seděl jako malý tercián v lavici zlínského gymnázia obklopeného lesy, velmi odlišnými od lesů v Nuslích. Bohužel jsem nebyl tehdy natolik uvědomělý, abych si zapamatoval, *co jsem dělal*, když byl tehdy nový občanský zákoník schválen. Dokonce se obávám, že jsem si toho ani možná nevšiml.

To jsem musel odčinit. První ročník doktorského studia mi nabídl prostor sepsat tuto knihu jako můj příspěvek k 10. výročí nabytí účinnosti nového soukromého práva. U rekodifikace jsem sice nebyl, ale možná mi to poskytlo odstup, který jsem se pokusil v předkládané práci využít. Vím, že se pak může v některých pasážích zdát, že jsem popustil uzdu své kreativitě a nabízím řešení, která jsou, jak by má generace řekla, trochu „*out there*". I přesto si za nimi stojím, protože se domnívám, že názory v této knize obsažené jsou vyvážené, podpořené dostatečnou argumentací, opírají se o odbornou literaturu, byť zahraniční a vysvětlují právní problémy, jež v této knize uvádím; jinými slovy, věřím, že nesa svůj argument, nezakopnul jsem a nespadl s ním do Pyriflegethónu. Každopádně svou dějinnou chybu, spočívající v bezbřehé neznalosti velmi průměrného terciána týkající se milníků soukromého práva, jsem se tak jal napravit touto knihou, kterou čtenářům předkládám, a je na nich, aby posoudili, jestli jsem v *Tartaru* neskončil.[1]

---

1 Viz Platón: *Faidón*, 6., opravené vyd., Praha: Oikúmené 2005, s. 154, marg. č. 113a–c.

V době, kdy se poprvé rozezněly verše o Nuselském údolí slavícím ševcovské slavnosti, a i mnoho let potom bylo požívací právo běžnou součástí právního řádu a bylo i náležitě v praxi používáno. Věřím, že tato kniha pomůže oprášit některé jeho méně známé vlastnosti.

* * *

Mgr. PhDr. Matěj Czinege je interním doktorandem na katedře teorie práva a právních učení Právnické fakulty Univerzity Karlovy, jehož školitelem je prof. JUDr. PhDr. Jan Wintr, Ph.D. Zároveň působí jako vyšší ministerský rada na oddělení civilního práva hmotného, legislativního odboru Ministerstva spravedlnosti ČR. Magisterské studium na Právnické fakultě Univerzity Karlovy dokončil v roce 2023, v témže roce také dokončil studium politologie na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy, kde rovněž v témže roce obhájil rigorózní práci.
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8213-0527
e-mail: matej.czinege@prf.cuni.cz

1. ÚVOD

1.1 ÚČEL MONOGRAFIE

I přesto, že v roce 2024 uplynulo deset let od nabytí účinnosti rekodifikace 1
českého civilního hmotného práva, nadále se některé návrativší se tradiční instituty nedokázaly vpravit do širšího povědomí české právní vědy i praxe.[1] Požívací právo představuje právě jeden z těchto institutů i přesto, že nabízí opravdu široké možnosti svého využití, což lze dobře ilustrovat na jeho silném postavení v zemích, kde je používáno tradičně již dlouhou dobu a kde se těší velké oblibě – ostatně i v době účinnosti OZO se u nás běžně objevovalo.[2] Cílem předkládaného textu je přiblížit některé aspekty související s povahou požívacího práva, které nebyly doposud v české právní vědě dostatečně zdůrazňovány, a představit některé obecné otázky, které se s požívacím právem pojí a na něž upozorňují cizí právní dogmatiky. Tato monografie by tak měla představit požívací právo v kontextu českého práva a nastínit jeho možná využití pro právní praxi. I přesto se nechci zaměřit na nejobecnější otázky požívacího práva, na které může být místo jinde.

Ústředním účelem předkládané práce je zodpovědět otázku: Jaká je pova- 2
ha požívacího práva? Kniha se tak nezaměřuje na vlastní obsah požívacího práva, ale na jeho formu a hledá, jaké podoby požívacího práva se objevují za využití zahraničních doktrín, jaká požívací práva se mohou uplatnit ve zdejším právu, jaké je jejich využití; v souvislosti s tím zkoumá, jakým způsobem požívací právo vzniká a zaniká. Významnou část publikace věnuji jednotlivým základním vlastnostem požívacího práva a jejich projevům.

---

1 Budiž názorným příkladem počet rozhodnutí okresních a krajských soudů týkajících se výslovně požívacího práva v databázi rozhodnutí okresních, krajských a vrchních soudů (https://rozhodnuti.justice.cz/). V databázi bylo k 30. dubnu 2024 zařazeno celkem 32 rozhodnutí týkajících se požívacího práva, z čehož pouze 11 (!) se *netýkalo* žalob hlavy různě úspěšně anonymizovaného knížectví na vyklizení nemovitosti. Z těchto jedenácti pak 2 se netýkaly služebnosti požívacího práva, ale požívání v souvislosti s pachtem. Byť taková statistika nemůže úplně odrážet faktický „nežalobní" stav, přece jen poskytuje alespoň nějakou indikaci k tomu, jak je v praxi požívací právo využíváno. Od uzavření rukopisu bylo Nejvyšším soudem vydáno rozhodnutí, které se detailně zaměřilo na výklad požívacího práva – jedná se o rozhodnutí sp. zn. 26 Cdo 1469/2025-316, ze dne 19. srpna 2025. Toto rozhodnutí rozebírám na jiném místě.

2 Například Vážného sbírka obsahuje celkem 118 rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR (resp. protektorátního NS), která se týkají požívacího práva.

3 *Inspirační zdroj*. Při výběru vhodné tematiky, která odpovídá na položenou otázku, jsem se inspiroval ve dvou velkých dílech, která se zabývají požívacím právem, resp. věcnými břemeny. Prvním z nich byla vlivná *Věcná břemena v občanském zákoníku* z pera Jiřího Spáčila;[3] ze zahraniční provenience mi byla vzorem kniha *Usufructo, uso y habitación* od Francisca Rivero Hernándeze.[4] Co do kritického pohledu na povahu požívacího práva mi za vzor sloužila kniha Marie Fabreové *L'usufruit atypique*.[5] Struktura těchto knih se odráží i ve struktuře předkládané monografie.

4 *Struktura knihy*. Předkládaná kniha rozděluje text do čtyř úrovní, přičemž hlavní oddíly, které jsou zde uvedeny jako části, nezasahují do číslování jednotlivých kapitol – číslování je odvozeno od kapitoly první úrovně (např. nadpis *1. Úvod*). Avšak některé kapitoly třetí úrovně jsou ještě rozděleny na nečíslované podčásti, které jsou uvozeny pojmem nebo termínem v kurzívě na začátku příslušného odstavce. K tomu jsem přistoupil u kapitol, v nichž nebyl text dostatečně přehledně rozdělen. Domnívám se, že to usnadní čtenáři orientaci v textu.

5 První věcná kapitola se věnuje konceptu požívacího práva v širší perspektivě tradičních kontinentálních právních řádů (a našich předešlých právních řádů), na jejichž zkušenosti staví první neostrý obraz různých využití požívacího práva. Sleduje odlišná chápání požívacího práva jako omezeného věcného práva, resp. věcného práva k věci cizí, a rozlišuje různá použití pojmu požívacího práva a požívání a vymezuje je ve srovnání s jinými podobnými, příbuznými instituty zdejšího soukromého práva. Další kapitola se věnuje právnímu režimu požívacího práva a vymezuje jeho vlastnosti stran formy (nikoliv obsahu, jak bylo uvedeno výše). Kapitola následující představuje omezení, která na požívací právo působí. Další kapitola se zaobírá pojmem spolupožívání a různými jeho podobami, neboť tento zvláštní režim se na povaze požívacího práva významně projevuje. Na tuto kapitolu navazuje další kapitola pojednávající o dalších, zvláštních případech požívacího práva v souvislosti s jeho předmětem, který ovlivňuje výše vymezené vlastnosti „běžného" požívacího práva. Tyto kapitoly představují první část knihy.

6 Druhá část knihy se věnuje vzniku, (trvání) a zániku požívacího práva ve dvou kapitolách, které tuto tematiku pokrývají. Třetí část knihy odpovídá na otázku o povaze požívacího práva ve zvláštních případech požívacího práva nikoliv v souvislosti s jeho předmětem (jako výše), ale s jeho praktickým využitím. Volně tak navazuje na první kapitolu, která využití požívacího práva představila na základě poznatků z cizích právních řádů. Zde se

3 Jiří Spáčil: *Věcná břemena v občanském zákoníku*, Praha: C. H. Beck 2006.
4 Francisco Rivero Hernández: *Usufructo, uso y habitación*, 3. vyd., Madrid: Civitas 2020.
5 Marie Fabre: *L'usufruit atypique*, Paris: LGDJ 2020.

pojednává o požívacím právu jako prostředku zajištění nebo jako předmětu vkladu do společnosti nebo tiché společnosti; a uvádí se zde i další případy požívacího práva, které se objevují v současném občanském zákoníku. 7

Marginální čísla. Pro snazší orientaci v textu jsem zvolil číslování odstavců formou marginálních čísel. Odkazy na marginální čísla v textu by měly čtenáři napomáhat spojovat různé aspekty a jsou návodem, jak je knihu možné číst tak, aby čtenář, který hledá souvislosti, tyto souvislosti jednoduše nalezl; to nevylučuje četbu knihy *cover-to-cover*. Rovněž je samozřejmě možné konzultovat rejstřík.

Povaha knihy. Na první pohled se může zdát, že se jedná o veskrze teoretickou práci; mou ambicí je však skloubit v této knize teoretické postoje se závěry pro praxi. Teoretická rovina práce by chtěla rozvíjet (právněvědeckou) teorii věcných práv a do jisté míry i obecnou teorii civilního práva (ve smyslu, v jakém je používá Fernandes[6]). Současně se kniha snaží nabídnout i rozvoj zdejší právní doktríny, což ostatně představuje její hlavní cíl. Praktická rovina v této práci nezahrnuje návody s praktickými příklady, jakým způsobem k různým aspektům požívacího práva přistupovat;[7] snažím se o to, aby se teoretická rovina přelila do roviny praktické tak, aby kniha ukázala, jaké možnosti požívací právo nabízí a kde jsou jeho limity. 8

Osobně se mi zdá, že vůbec nejzajímavější jsou hraniční, periferní případy, které vůbec vybočují z tradičního pojetí nebo pro praxi běžného využití nejrůznějších institutů, nejsou to tedy jednoduché případy, *one-right-answer cases*;[8] ostatně z akademického pohledu je vlastně správné, podle mého názoru, snažit se dané téma napínat, a ačkoliv své úvahy nakonec člověk odmítne, i to přispívá k pochopení zkoumané problematiky. Hraniční případy a tato akademická natažení totiž odhalují právě povahu toho či onoho právního institutu. Dochází k jakémusi pohybu (*Hin- und* 9

6 Na Fernandese zde navazuji proto, že na jeho pojetí civilistiky lze dobře ilustrovat dělicí linie mezi doktrínou a (vědeckou) právní teorií. Fernandes píše, že „[o]becná teorie občanského práva se tak může zabývat pouze obecnými otázkami, které jsou relevantní pro různé druhy občanskoprávních vztahů. Jinými slovy, její studium má za cíl určit a analyzovat společné a obecné zásady a režimy, které jsou dominantní v celém občanském právu." (cit. dle: Luís Alberto Carvalho Fernandes: *Teoria geral do direito civil. Introdução, pressupostos da relação jurídica*, I, 6. vyd., Lisboa: Universidade Católica Editora 2012, s. 21). Takto přistupuje i k jiným (oborovým) disciplínám – tzn., že pro něj, a i pro mne zde, spočívá teorie věcných práv v jeho obecných otázkách. Doktrína vztahující se k věcným právům nabývá opačné polohy, tzn., že doktrínou jsou pokryty už konkrétnosti. Uvedu zde příklad: elasticita věcných práv, tzn. úvahy nad tím, co znamená elasticita u věcných práv – to je podle mého názoru teorie věcných práv; doktrína však stanovuje, jak se tento koncept elasticity ve své obecnosti projevuje v případě požívacího práva a jaké má důsledky. Obojí je v této knize diskutováno.

7 Například jako to činí Henri Leyrat: *Usufruit, gestion de patrimoine et pratique notariale*, Paris: Defrénois 2023.

8 Ronald Dworkin: *Když se práva berou vážně*, Praha: Oikoymenh 2001, s. 71n.

Herwandern des Blickes)[9] mezi periferií a centrem toho či onoho právního institutu, z něhož pak vyvstává jeho jasnější podoba. Jeden z důvodů, proč jsem se rozhodl svou monografii takto pojmout, je ten, že osobně nejsem zastánce definic v právu tam, kde neslouží dobře svému účelu; a pro dostatečný popis požívacího práva jeho definice jinak obsažená v ust. § 1285 OZ jednoduše nestačí. V práci, doufám přesvědčivě, ukazuji, že tato definice není pro pochopení požívacího práva vůbec dostačující. Proto je podstatná část této monografie věnována právě těmto hraničním případům, na nichž se pokouším poukázat na nezřejmé aspekty požívacího práva.

10 Tady, úplně na začátku, si dovolím ukročit stranou. Chtěl bych vysvětlit to, jakým způsobem o právu uvažuji, protože to může více osvětlit i vlastní metodologii knihy. Částečně jsem se toho dotkl již o odstavec výše. Vycházím zde z tradičního filozofického (částečně antropologického) konceptu majícího svůj původ v myšlení Martina Bubera, s nímž přišel ve svém díle *I and Thou*. Buber navazuje na poměrně obvyklé pojetí člověka jakožto součásti společnosti tak, že rozlišuje dvě polohy, které člověka staví do prostředí společnosti: *I-It* a *I-Thou*.[10] Pro zdejší účely není třeba jeho filozofii příliš podrobně rozebírat; důležitější je, jak se v předkládaném díle projevuje. Domnívám se, že je možné podobně identifikovat dva způsoby studia konceptů a institutů v civilistice: jednak je možné na ně pohlížet samostatně a studovat jejich vlastní (měřitelný) obsah. Za druhý způsob považuji jejich analýzu skrze vlastní projevy, které jsou poodhalovány pouze v kontextu střetávání se s jinými koncepty a instituty civilního práva. Domnívám se, že každý z těchto dvou způsobů může obstát sám o sobě, byť ke skutečně komplexnímu poznání by měla sloužit jejich vzájemná kombinace. Tato práce se zaměřuje především na způsob druhý, tj. snaží se poodhalit povahu požívacího práva skrze souvislosti s jinými instituty českého občanského práva. Tento přístup je obzvlášť pro výzkum v oblasti omezených věcných práv, coby práv se zvláštním vztahem k vlastnickému právu, dobře obhajitelný.

1.2 METODOLOGIE

11 *Interpretační metodologie*. Z širokého záběru studie plyne i nutnost široké palety metodologických přístupů. Jak jsem uvedl výše, primárně se jedná o doktrinální práci, která se snaží představit požívací právo v kontextu

9 Termín jsem si vypůjčil od Engische z jeho interpretační logiky; viz také Thomas M. J. Möllers: *Legal Methods*, München: C. H. Beck 2020, s. 113, marg. č. 10.

10 Simon Revenscroft: *An Analysis of Martin Buber's I and Thou*, London: Macat International 2017, s. 34–35.

práva českého, a proto úzce pracuje s objektivním právem, jehož výklad se snaží předložit. Zde nevybočuji z tradičního českého kánonu interpretační metodologie tak, jak jej zpracovali Jan Wintr[11] a Filip Melzer.[12] V této rovině nespatřuji zásadní metodologický oříšek.

Historicko-komparativní rovina. Zvláštní pozornost bych však chtěl svést 12
ke kategorii historicko-komparativního výkladu. Kategorie teleologického výkladu je poměrně široká, jak přesvědčivě dokazuje Wintr,[13] přičemž východiskem, které tuto různorodou kategorii drží pohromadě, je sledování účelu předmětné normy, a to i „v duchu účelů a hodnot celého právního řádu".[14] Toto sleduje i zvláštní metoda teleologického výkladu, kterou zde nazývám historicko-komparativní. Tato metoda teleologického výkladu „proniká hluboko ke smyslu institutu, vyzkoumá různé aspekty jeho utváření až dojde do současnosti".[15] A přece se nejedná o výklad historický, jehož předmětem je úmysl zákonodárce v době přijímání dané normy;[16] zde nehledíme k vůli zákonodárce při přijímání OZ, ba ani k vůli historického zákonodárce při přijímání předešlých občanských zákoníků (či dalších zákonů upravujících materii občanského práva hmotného) – pro tuto konkrétní metodu v kánonu teleologického výkladu je vlastní hledání účelu pomocí srovnávání normy platného práva s její historickou obdobou v předchozích právních úpravách, z nichž norma současného platného práva odvozuje svůj původ (tzv. *droit constant*).[17] Historicko-komparativní metoda teleologického výkladu má tak vést k nalezení recentně objektivního výkladového cíle; tedy zkoumáme, jaký má norma význam pro jejího současného adresáta.[18] Robles v tomto smyslu uvádí, že „pochopení pro-

11 Jan Wintr: *Metody a zásady interpretace práva*, 2. vyd., Praha: Auditorium 2019.

12 Filip Melzer: *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*, 2. vyd., Praha: C. H. Beck 2011.

13 J. Wintr: *Metody a zásady interpretace práva*, s. 163.

14 Cit. dle: ibid.

15 Cit. dle: Gregorio Robles: *Teoría del Derecho. Fundamentos de Teoría Comunicacional del Derecho*, II, Cizur Menor: Aranzadi 2015, s. 436. Čtenáře, který se s Gregoriem Roblesem doposud nesetkal, bych upozornil, že se jedná o autentický překlad jeho slov; Roblesova teorie práva je z našeho středoevropského pohledu psána téměř prorockým tónem. Robles nerozlišuje jednotlivé metody výkladu práva tak, jak se tradičně objevují v našem středoevropském prostoru, ale navazuje na Savignyho dělení. Pro Roblese je toto podstatou historického výkladu.

16 J. Wintr: *Metody a zásady interpretace práva*, s. 135. Rovněž se nejedná o právní hermeneutiku (resp. *Rezeptionstheorie*) spočívající (velmi zjednodušeně) v porozumění normě adresátem v průběhu času, viz Bernd Rüthers – Christian Fischer – Axel Birk: *Rechtstheorie*, 12. vyd., München: C. H. Beck 2022, s. 111, marg. č. 156n; srov. také Jan Wintr: Metodologie interpretace práva a moderní hermeneutika, in: *Metodologie interpretace práva a právní jistota*, ed. Aleš Gerloch – Jan Tryzna – Jan Wintr, Plzeň: Aleš Čeněk 2012, s. 100–114.

17 K tomu viz T. M. J. Möllers: *Legal Methods*, s. 153, marg. č. 152, kde jsou uvedeny i odkazy na původní francouzský koncept.

18 K tomu viz J. Wintr: *Metody a zásady interpretace práva*, s. 167 a F. Melzer: *Metodologie nalézání práva*, s. 84, marg. č. 81.

blematické situace, na kterou se právní text pokouší odpovědět, nás vede k zamyšlení nad její genezí a nad odpověďmi, které byly na stejné nebo podobné problémy dány v příslušných právních předpisech".[19] V takto neobvyklém pojetí se odráží „zvláštní" nebo „specifická" povaha našeho platného občanského práva. Vzhledem k jeho vývoji, který zde netřeba podrobně naznačovat, se tak sluší přihlédnout k diachronnímu vývoji té či oné normy v čase pro její lepší porozumění, resp. pro porozumění jejímu účelu. Obzvlášť v oblasti věcných práv, a pak specificky u požívacího práva, jejichž úprava významně vychází z VlnOZ, majícího původ v subOZ, který významně čerpá ze své předlohy v OZO, má tento výklad své místo.[20]

13 *Komparativní metodologie*. Vzhledem k tomu, že téma požívacího práva nebylo doposud podrobněji zpracováno v české (i historické) doktríně, bylo třeba hledat nejen řešení, ale i problémy, jež tato řešení mají vyřešit, v zahraniční právní vědě, resp. v zahraniční doktríně, která je na téma požívacího práva bohatá. Nemusím zdůrazňovat, že tato studie není komparativní práce, která by vykreslovala požívací právo jako institut *ius commune*, ale práce pojednávající o ryze českém požívacím právu upraveném podle českého práva. Využití komparativních metod se zde nedá ztotožnit s tím, jak je využívá Christian von Bar ve svém dvoudílném *Gemaineuropäisches Sachenrecht*[21] nebo z novější literatury Felix Andreas Kiefner v *Besitz als relatives Eigentum?*,[22] které nedávno publikoval v Mohr Siebeck.

14 *Komparativní doktrinální výzkum*. V pojetí této knihy se jedná o tzv. komparativní doktrinální výzkum, který, podobně jako obecná právní komparatistika, má sám mnohá úskalí,[23] např. v možnosti dostatečně důvodného odkazu na zahraniční doktrínu, jejího náležitého pochopení a vlastně

19 Cit. dle: G. Robles: *Teoría del Derecho*, s. 435.

20 Proto je mimochodem možné metodologicky odlišovat, zdali se jedná o čistě komparativní metody (a to jak dogmaticko-komparativní výklad, případně i další čistě komparativní metody) spočívající ve srovnání se *současnou* rakouskou doktrínou nebo se *současným* zněním ABGB (byla-li daná norma oproti znění společného OZO změněna), nebo v tomto odstavci představenou „historicko-komparativní" metodu teleologického výkladu spočívající v porozumění diachronnímu vývoji normy odhalujícímu blíže její účel. Stranou lze navíc podotknout, že se nejedná pouze o případy srovnání OZ a OZO, nýbrž i OZ s dalšími zákoníky (československými či cizími), z nichž byly přejaty normy do platného práva. Historicko-komparativní metoda však vyžaduje vyšší intenzitu přijetí cizí normy než pouhou „inspiraci".

21 Christian von Bar: *Gemeineuropäisches Sachenrecht. Grundlagen, Gegestände sachenrechtlichen Rechtssutzes, Arten und Ercheinungsformen subjektiver Sachenrechte*, I, München: C. H. Beck 2015; Christian von Bar: *Gemeineuropäisches Sachenrecht. Besitz; Erwerb und Schutz subjektiver Sachenrechte*, II, München: C. H. Beck 2019.

22 Felix Andreas Kiefner: *Besitz als relatives Eigentum? Geschichte und Dogmatik des Besitzschutzes als Relativschutz im common law und im civil law*, Tübingen: Mohr Siebeck 2024.

23 Ralf Michaels: The Functional Method of Comparative Law, in: *The Oxford Handbook of Comparative Law*, ed. Reinhard Zimmermann a kol., 2. vyd., Oxford: Oxford University Press 2019, s. 345–389.

možnosti porozumění cizímu právu.[24] Opatrnost je nasnadě, avšak použitelnost zahraniční doktríny není vyloučena. Obzvlášť, když může sloužit ke zmiňovanému hledání témat, která doktrína zdejší zatím nezná nebo se jim nevěnuje v dostatečné podrobnosti. Dovolám se však jak zdejší doktríny, kterou zde v nejlepší tradici představuje například Petr Tégl, jenž ve svých studiích taktéž používá zahraniční doktrínu pro podporu svých argumentů, tak i samotné zahraniční doktríny, která v případě požívacího práva nehledí na hranice. Takto viz například širokou zahraniční literaturu, kterou používá Rivero Hernández,[25] jehož si zde beru za svůj vzor.
Vytknout v tomto kontextu lze rakouskou doktrínu, která se zde vymyká 15
ostatním. Rakouská doktrína je s naší doktrínou úzce spjata ze zřejmých historických důvodů; ale také je s ní spjata formulací objektivního práva, které u nás skrze převzetí textu VlnOZ, čerpajícího zase z OZO, zapříčiňuje vysokou míru podobnosti mezi současným zdejším právem a objektivním právem rakouským. Vedle zmiňované rakouské doktríny vzorek obsahuje doktrínu německou, francouzskou, španělskou, portugalskou a švýcarskou; místy je možné najít i zmínky čerpající z doktríny italské a quebecké v případech zvláštního zřetele – především tehdy, když zákonodárce v důvodové zprávě přiznává inspiraci v občanských zákonících italském nebo quebeckém. Každopádně kritériem výběru výše zmíněných právních řádů je: (1) propracovanost doktríny týkající se požívacího práva; dále (2) objektivní přenositelnost poznatků na základě vnitřní povahy daného cizího systému (tzn. právní blízkost), případně (3) nikoliv celého systému, ale alespoň úpravy požívacího práva, a konečně (4) význam cizí kodifikace pro české soukromé právo, jak bylo již zmíněno výše.
Čtenář by se někdy mohl podivovat nad tím, že se často odkazuji na zahra- 16
niční literaturu; v souvislosti s výše uvedeným mám však za to, že je její využití v pořádku. Jednak je zahraniční literatura týkající se požívacího práva často podrobnější než ta, kterou nabízí česká právní věda – to je přirozené vzhledem k tomu, že formálně služebnost požívacího práva od účinnosti obč. zák. do účinnosti OZ (tj. necelých 50 let) nebyla zákonem upravena a vyšla z užívání, a právní věda neměla důvod se věnovat neužívanému institutu. I přesto dále v této knize stavím na spoustě kvalitní domácí odborné literatury týkající se věcných práv. Za druhé se mi zdá, že je správné upozorňovat na podobnosti a rozdíly mezi naší právní úpravou a úpravou srovnatelných právních řádů, protože to umožňuje čtenáři i autorovi zařadit použité argumenty do širšího kontextu evropské civi-

24 Mark Van Hoecke – Mark Warrington: Legal Cultures, Legal Paradigms and Legal Doctrine. Towards a New Model for Comparative Law, *The International and Comparative Law Quarterly* 47, č. 3 (1998), s. 495–536.

25 F. Rivero Hernández: *Usufructo, uso y habitación*, s. 1550–1581.

listiky. A nakonec mám za to, že i k vědecké civilistice lze přistupovat tak, že se nejedná pouze o národní diskuzi, ale právě i o diskuzi mezinárodní.

17 *Diskurzivní přístup*. Na nemálo místech předkládané monografie upozorňuji na několikerá možná řešení, která se nabízejí v souvislosti s odpovědí na jiné, předběžné otázky, které nebyly zájmem této předkládané práce, ale které zasluhují vlastní hlubší analýzu. V těchto případech uvádím argumenty podporující taková odlišná řešení a tyto rovněž vyvracím a vysvětluji, proč považuji své řešení za správné.

18 V textu jsem se snažil jasně vymezit současný (případně i historický) názor právní teorie, rozhodovací praxi dovolacího soudu, ale současně poukázat na některé nedostatky obého. Každopádně své závěry směřuji jak k dosavadní právní teorii a praxi Nejvyššího soudu, tak k postojům, které ke konkrétním věcem přináším v této monografii: bude-li tak tíhou přiléhavé argumentace jeden vyvrácen, vždy je možné se opřít o závěry k postoji druhému. Z tohoto důvodu jsou některé obecné pasáže rozvinutější; nejedná se o chybu začátečníka, ale o jeho (přímý) úmysl. V těchto pasážích uvádím argumentaci, která reaguje na ustálené smýšlení o té či oné věci.